

Hand-out Module leeftijdseigen kenmerken A

Inleiding

Ieder mens maakt een lange ontwikkeling door. Die ontwikkeling begint bij de geboorte en eindigt in principe niet; je blijft je hele leven leren en veranderen. In de opvoedkunde wordt echter wel van een einde in de ontwikkeling gesproken. Hiermee wordt bedoeld dat de ontwikkeling stopt op het moment dat de mens eigen verantwoordelijkheid heeft genomen van zijn eigen doen en laten, op eigen kan benen staan en onafhankelijk is.

De ontwikkeling vindt plaats zowel op geestelijk als op lichamelijk vlak. Deze twee zijn wel van elkaar te onderscheiden, maar niet te scheiden. De mens ontwikkelt zich als geheel, in zijn totaliteit. Er wordt dan ook gesproken van de psychosomatische ontwikkeling van de mens: alles hangt met elkaar samen.

Het kind maakt allerlei ontwikkelingen door. Deze ontwikkeling verloopt per individu in een eigen tempo. Soms leert het heel snel, maakt het allerlei veranderingen door. Dan staat het weer een tijdje stil, valt misschien zelfs een beetje terug om het geleerde te verwerken, en gaat dan weer verder. Behalve deze individuele ontwikkeling zijn er ook ontwikkelingsfasen te onderscheiden. Dit zijn kenmerken per leeftijdsgroep. Zij geven de accenten aan die in een bepaalde periode de hoofdrol spelen.

We gaan in op vier ontwikkelingsterreinen: verstandelijk, lichamelijk, sociaal en emotioneel. In de beschrijving beginnen we met de peuter/jonge kleuter om de relatie van de voorgaande periode met de beverleeftijd te schetsen.

Spel in ontwikkeling

Elke leeftijdsgroep kent eigen accenten met betrekking tot de lichamelijke, verstandelijke, sociale en emotionele ontwikkeling die resulteren in een voorliefde voor bepaalde spelen en activiteiten bij deze leeftijdsgroep. Toch kan zoets geliefds als touwtje springen bij 9- tot 12-jarigen het ene moment helemaal 'in' zijn, en een maand later absoluut 'uit'.

Het spreekt vanzelf dat als een kind moe is, hij dan even die samenwerking die nodig is bij dat ene teamspel, niet kan opbrengen. Buiten dat, in elke groep zijn er kinderen die minder of juist meer kunnen dan het algemeen gangbare voor die leeftijdsgroep. Ook deze kinderen moeten wel worden uitgedaagd door de spelen en activiteiten die worden aangeboden. Het is dus van belang dat een leider goed kijkt en luistert naar de kinderen of jongeren uit zijn groep, en met ze praat. Bij het programmeren met jeugdleden is dat laatste zelfs in toenemende mate 'ingebouwd' in de programma's van de opeenvolgende leeftijdsgroepen. Hierna zal worden ingegaan op het observeren, en daarbij vooral op de punten waarop kan of moet worden gelet.

Kennis en inzicht in de spelinteresse is echter van weinig waarde als deze niet wordt omgezet in het kiezen van de juiste spelen en activiteiten, passend bij de leeftijdsgroep.

De ontwikkelingsfase

Het is belangrijk dat leidinggevend inzicht hebben in de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Dat hij hen kan begrijpen. De leeftijdseigen kenmerken komen aan bod binnen de training om de ontwikkelingsaspecten (de sociale, verstandelijke, lichamelijke en emotionele) apart en per leeftijdsgroep te behandelen. De spelinteresse kan niet los worden gezien van de ontwikkeling. Het is daarom belangrijk deze verbanden te leggen.

Wat is spelen?

Spelen voor de kinderen is:

- leren;
- de wereld ontdekken;
- nodig om ervaringen te verwerken;
- ontwikkelen.

Kinderen ontwikkelen zich op verschillende gebieden:

- Grote motoriek (lopen, springen, klimmen, etc.).
- Fijne motoriek en zintuigen (spelen met lego, ruiken, voelen, zien, etc.).
- Sociaal (hoe ga je met anderen om, wat vinden anderen van mij?).
- Emotioneel (blij zijn, boos worden, teleurgesteld raken, etc.).
- Fantasie en creativiteit.
- Taal en denken.

Spelen is dus enorm waardevol! Hierna zullen we de vier 'betekenissen' van spelen verder uitwerken, bij enkele staan concrete suggesties die in de speltak kunnen worden uitgewerkt.

Spelen is leren

Door te spelen, leren kinderen allerlei dingen. Ze leren met de ruimte om te gaan, ze leren samenwerken, ze leren afstanden schatten, etc. Er zijn zelfs spelen die zijn gericht op dit leren; bijvoorbeeld informatieve spelen of spelletjes waarbij de kompasgrepen toegepast moeten worden.

Spelen is de wereld ontdekken

Kinderen leven in een heel andere wereld dan volwassenen. In de doelstelling van Scouting Nederland staat onder andere dat binnen Scouting de mogelijkheden van de wereld worden ontdekt. Dit ontdekken doen de kinderen door veelzijdige activiteiten te doen, waar zij op hun leeftijd plezier in hebben.

Spelen is nodig om ervaringen te verwerken

Elk jeugdlid komt met zijn of haar eigen ervaringen van de afgelopen week naar de bijeenkomst. Voor sommige kinderen is het geen punt om deze ervaringen even te vergeten en meteen lekker met de groep mee te spelen. Andere kinderen zijn dan nog bezig met de dingen die ze in de afgelopen tijd hebben beleefd. Soms kunnen hun ervaringen worden verwerkt in het spel.

Spelen is ontwikkelen

Het ontwikkelen van de motoriek

Bij Scouting wordt geen trainingsprogramma aangeboden om de motoriek van kinderen te ontwikkelen. Wel is het belangrijk om goed te kijken naar de motoriek. Wat kunnen kinderen wel en wat kunnen ze nog niet op een bepaalde leeftijd? Hierbij zal er zeker een verschil zijn tussen de verschillende kinderen. Hier moet je als leidinggevende natuurlijk rekening mee houden.

Sociale ontwikkeling

Op het moment dat kinderen in een groep zitten, komen ze anderen tegen en moeten ze hiermee rekening gaan houden. De sociale ontwikkeling hoeft dus niet bewust te worden ontwikkeld. Het kan wél goed zijn als leidinggevenden jezelf een paar vragen stellen:

- Wat verwachten we van kinderen in een groep?
- Moeten ze aan alle activiteiten meedoen?
- Verwacht je van iedereen hetzelfde?

- Wat voor sfeer vind je belangrijk?

Fantasie en creativiteit

De fantasie van kinderen is eindeloos. Vaak is het de kunst om de fantasie van de kinderen niet door een volwassen blik te beperken, maar kinderen juist aan te moedigen en te stimuleren om hun fantasie goed te gebruiken. Dit betekent dat leidinggevendens goed moeten kijken en luisteren én lekker met de kinderen moeten kunnen meespelen.

Voor creativiteit geldt eigenlijk hetzelfde. Als kinderen met een probleem bij de leidinggevende komen, is het verleidelijk om een pasklaar antwoord te geven in plaats van ze te stimuleren zelf naar een antwoord of oplossing te zoeken. Hierbij moeten natuurlijk wel de mogelijkheden van de kinderen in de gaten worden gehouden, maar vaak kunnen ze met een kleine aanwijzing weer aan de slag.

Taal en denken

Voor een deel zijn kinderen met taalspelletjes bezig. Ze bedenken nieuwe woorden, ze zeggen versjes op en ze zingen liedjes. Leidinggevendens kunnen ze hierbij stimuleren door een enthousiaste reactie. Daarbij zijn het vertellen van verhalen, het voorlezen van gedichtjes, een gesprekje over de afgelopen week of zomaar een babbeltje belangrijke bijdragen aan de taalontwikkeling.

Ook bij de oudere leeftijdsgroepen speelt dit een rol. Het blijft belangrijk dat ze uitgedaagd worden te zeggen wat ze denken. Voorbeelden hiervan zijn het vertellen wat hun interesseert of waar ze juist een hekel aan hebben.

Hierbij dient extra gelet te worden op de taal die gebruikt wordt: scheldwoorden, 'trendy' woorden, stoere taal. Daarnaast is het belangrijk dat iedereen mee kan komen. Taal is een belangrijk instrument bij de communicatie in de groep.

Leeftijdskennmerken, activiteiten en begeleiding van scouts, welpen en bevers

Scouts		
Kenmerken	Spelen/Activiteiten	Begeleiding
<ul style="list-style-type: none"> • vrienden • erbij horen • prestatiegericht • interesses • sportief, actief • rechtvaardigheid • willen leren en kunnen	<ul style="list-style-type: none"> • buiten spelen met de groep • doelgerichte bewegingen • samenspelen (teamgeest, tactiek) • veel oefenen is leuk • veel verschillende activiteiten naast elkaar • doelgericht	<ul style="list-style-type: none"> • samenwerkingsspelen en activiteiten aanbieden • taken verdelen • mondelinge instructie is mogelijk, ook zonder voorbeelden • veel spelen, bewegen en met elkaar ondernemen • presteren als groep

Scouts zijn tussen de 11 en 15 jaar oud en in deze leeftijdsgroep ontstaan hechte vriendengroepen. Eigen groepjes die samen sporten, hobby's hebben of lekker kletsen in de eigen kamer. Het is belangrijk om ergens bij te horen en echt interesse te hebben voor elkaar.

Groepswork komt veel aan bod; zowel groepsspelen, teamspelen, als samen een veldkeuken bouwen. Ze leren gemakkelijk nieuwe dingen en willen veel zelf kunnen. Ze moeten dit vooral ook (aan anderen) laten zien.

Prestaties leveren is belangrijk, dikwijls gaat het nog meer om de groepsprestaties dan om individuele competitie. Lichamelijk kunnen scouts enorm veel; ze zijn lenig, snel en ze overzien de ruimte. Bewegingen zijn daardoor veel gericht; ze kunnen uren bezig zijn om iets onder de knie te krijgen (bijvoorbeeld koppen, spagaat maken, hiphop dansen, etc.).

Ze houden van spelen met spelregels, maar deze moeten wel uiterst rechtvaardig worden gehanteerd. Ze zijn in voor allerlei verschillende activiteiten. Als het niet te kinderachtig wordt gepresenteerd, zijn ze voor heel veel dingen warm te krijgen.

Het is heerlijk om er met een groepje alleen – dus zonder leiding – op uit te trekken. Speurtochten, hikes, of op de fiets naar het kampterrein. Het zorgen voor jezelf – kamperen, koken, een eigen plek maken – vinden ze prachtig, al hebben ze er soms nog veel aanwijzingen bij nodig.

Scouts zijn sterk gericht op de realiteit: het spel moet niet te fantasieus worden. Thema's worden gebruikt als rode draad. Daarnaast slaan informatieve en samenwerkingsactiviteiten enorm goed aan. Dit heeft direct te maken met de vorming van waarden en normen.

Spelbegeleiding

- Bied veel activiteiten aan die inspelen op samenwerking en groepswork.
- Daag scouts uit om prestaties te leveren samen met anderen, en niet ten koste van anderen.
- Geef tactische aanwijzingen. Gebruik spelregels en wees rechtvaardig in het hanteren van die regels.
- Een grote verscheidenheid aan activiteiten is uitdagend. De scouts willen veel weten en kunnen. Technieken en vaardigheden spreken hen enorm aan. Als begeleider moet je hiernaast ook de spelkant en hun fantasie en creativiteit blijven aanboren.

Welpen		
Kenmerken	Spelen/Activiteiten	Begeleiding
<ul style="list-style-type: none"> • vriendjes • groepsrollen • zelfstandiger • ontdekken woonomgeving • willen weten • samen spelen • fantasie • creativiteit • actief zijn 	<ul style="list-style-type: none"> • fantasie in het spel • spelregels meer toepassen • bewegen is belangrijk • bewegingen herhalen • coördinatie verfijnder • gezelschapsspelen • dingen zelf maken, zelf doen • veel technieken en vaardigheden willen leren 	<ul style="list-style-type: none"> • veel variaties aanbieden • veel bewegen • duidelijk leiding nodig • voorbeelden geven • nieuwe activiteiten aanbieden • fantasie, thema's gebruiken

Een welp is tussen de 7 en 11 jaar oud en maakt onderdeel uit van een speltak die zich kenmerkt door grote onderlinge verschillen. De jongsten kunnen zich echt nog wat verloren voelen in de groep en de oudsten doen echt al mee met de 'grote jongens en meiden'.

In deze leeftijdsperiode maken de kinderen een hele ontwikkeling door. Door toename van lichaamskracht en coördinatie oefent het kind, in een niet te stuiten behoefte van bewegen, vele nieuwe vaardigheden: duikelen, stoeien, in bomen klimmen, hinkelen, werpen, en vangen. Deze vaardigheden worden ook wel de grondvormen van het bewegen genoemd. Daarbij kan een beweging eindeloos worden herhaald, zoals duikelstangen of schommelen. De bewegingen worden meer gecoördineerd en verfijnd. Het blijft moeilijk om lang geconcentreerd achter elkaar met iets bezig te zijn.

Samen spelen, het optrekken met vriendjes uit de buurt, is belangrijk. Er vormen zich nog geen vaste vriendenploegen als bij de elf- en twaalfjarigen.

In deze leeftijd leert het kind verder omgaan met groepsverhoudingen – de sterke leider, de meelopers – en moet het ook zelf voor zijn plaats gaan knokken. Voor het eerst komt ook voorzichtig het prestatievermogen naar voren: je meet je mogelijkheden en onmogelijkheden met de ander.

Het kind heeft nog veel fantasie en de drang om de wereld te ontdekken leidt tot prachtige spelen die eindeloos kunnen duren. Bijvoorbeeld geheime hutten, oorlogje, ziekenhuisje, of toneel spelen. Ook worden er spelletjes gespeeld die enigszins aan spelregels gebonden zijn, zoals knikkeren, tikkertje, of verstoppertje.

Activiteiten die de welp verder onderneemt, zijn bijvoorbeeld schrijven, eigen verhalen maken, handenarbeid, lezen, technisch lego, denkspelletjes en gezelschapspelletjes.

De interesse van welpen in de wereld is enorm. Ze zijn zeer leergierig en willen weten hoe de dingen werken. Het is de leeftijd waarop ze eigen hobby's krijgen, verzamelingen aanleggen en over zeer gespecialiseerde onderwerpen veel weten te vertellen.

Spelbegeleiding

- Welpen zijn ondernemend; ze willen veel leren en kunnen. Bied daarom een grote verscheidenheid activiteiten en spelletjes aan. Ze moeten worden uitgedaagd.
- Breng veel variatie in de activiteiten aan en sta niet te lang stil bij de activiteiten.
- Kom tegemoet aan de bewegingsdrang. Veel bewegen dus!
- Groepspelletjes worden prachtig gevonden. De jongsten moeten dit echter nog echt leren.

Houd hier rekening mee! Vooral het eerst samenspelen als team is lastig. Bij voetbal hangen ze met een hele kluit om de bal. De oudere kinderen hebben meer gevoel voor tactiek en samenspel.

- De welpen hebben de neiging steeds maar door te gaan met hun activiteiten. Het is daarom prettig dat de leidinggevende de grenzen aangeeft. Zorg voor rustpunten in het programma, bijvoorbeeld theedrinken, een concentratiespel of vertel een verhaal.

- Er is nog veel fantasie in hun spel. Maak daarom gebruik van de vaste thema's, zelf verzonden thema's sluiten hier prachtig bij aan. Zorg dat de thema's in avontuurlijke verhalen worden verwerkt. Doe een appèl op hun creativiteit en expressie.

Bevers		
Kenmerken	Spelen/Activiteiten	Begeleiding
<ul style="list-style-type: none"> • samen spelen • ontdekken/onderzoeken • spontaan • karakters worden duidelijker • zelfstandig • vriendjes • fantasie 	<ul style="list-style-type: none"> • rollenspel • spontaan en origineel • beweeglijk • leren door spelen • creatief • samenspelen • fantasiespel 	<ul style="list-style-type: none"> • aanleren vaardigheden • niet te lange spelen • geef voorbeelden • gebruik fantasie • veel variatie • veel bewegen • gebruik thema's, verhalen

De bever is tussen de 5 en 7 jaar oud en speelt om te leren. In het spel leert hij om te gaan en rekening te houden met anderen. Spelen is van belang om de steeds groter worden mogelijkheden te trainen.

Situaties of ingrijpende gebeurtenissen worden nagespeeld, op die manier wordt de realiteit naar de eigen hand gezet en wordt zo beter begrepen.

Een bever hoeft niet voortdurend onder toezicht te spelen. Hij kan al wat langer 'achter op het pleintje' bij zijn vriendjes spelen, want hij weet dat 'thuis' binnen handbereik is.

In het spel is hij spontaan, origineel, en beweeglijk. Het is de leeftijd om te beginnen met het gericht aanleren van vaardigheden als zwemmen, gooien, vangen, voetballen, etc. Er tekenen zich tussen de kinderen onderling grote verschillen af: 'de stoere', 'de stille', 'haantje de voorste'. Ook de verschillen tussen jongens en meisjes worden ontdekt.

De bevers genieten van samenspel. Ze zijn goed in het navertellen van verhalen en gebeurtenissen en hebben oog voor details. Fantasie wordt uitgeleefd in spel. Het verschil tussen fantasie en werkelijkheid loopt nog door elkaar heen. Doordat de fijne motoriek nu veel beter ontwikkeld is, zijn puzzels, lego, knippen en rijgen leuke activiteiten.

Spelbegeleiding

- Veel verschillende materialen, spelletjes, activiteiten en verhalen aanbieden.
- Geef ruimte voor zelfstandig spelen, zonder inbreng van de begeleider; ongedwongen en vrij spelen.
- Introduceer groepsspelletjes, met activiteiten waarbij het samen bezig zijn een belangrijk element is.
- De uitleg van een spel moet aansluiten bij de beleavingswereld. Je kunt zeggen: 'Hier is je plek', maar beter is te zeggen: 'Hier is je berenhol, als er straks geklopt wordt ga je kijken wie er is'.
- De activiteiten mogen niet te lang duren.
- Neem niet allerlei verschillende spelvormen op in één activiteit, doe dit liever één voor één.
- Op een groot speelveld of in een grote zaal voelen de kinderen zich verloren. Geef door middel van touwen of stoelen hun speelruimte aan.
- Speel in op de karakters van de kinderen: rem haantjes de voorste af en nodig de stille kinderen uit.